

björkskog under den kommande sommaren men även rapporter om tidigare härjningar (de senaste 30 åren) mottages tacksamt. Det är väldigt bra om det finns iakttagelser av larver, rester av ättna blad på träden eller skadad markvegetation så man kan säkerställa tidpunkten för mätarangreppet. Döda träd står ofta kvar flera decennier men i flerstammig skog ersätts de successivt av stubbskott som de första 10 åren liknar buskar runt basen av de döda trädstammarna.

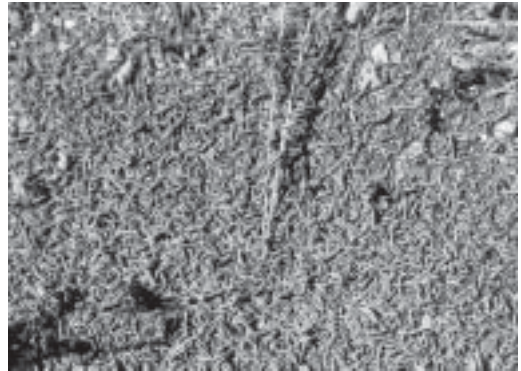
Skriv gärna eller e-posta någon av oss och berättat om var och när Du sett fjällbjörkmätarhärjningar. Det blir ett viktigt bidrag till förståelsen av dynamiken hos denna art. Vi återkommer i höst eller vinter med en mer utförlig artikel om fjällbjörkmätaren: Blev det härjningsår 2004 och var står forskningen idag kring denna fascinerande art som har en stor inverkan på fjällbjörkskogen.

Helena Bylund, Institutionen för entomologi SLU, Box 7044, 750 07 Uppsala.

E-post: Helena.Bylund@entom.slu.se

Olle Tenow, Institutionen för entomologi SLU, Box 7044, 750 07 Uppsala.

E-post: Olle.Tenow@swipnet.se

Figur 2. Vid stora fjällbjörkmätarhärjningar kan marken täckas av hungriga larver. Foto: Olle Tenow.

An *Epirrita autumnata* outbreak at its peak.

Summary

In the summer of 2004 it is probable that *Epirrita autumnata* reaches outbreak densities in the Fennoscandian mountain birch forests. Populations have increased during the last years and the weather and densities of enemies will largely determine if there will be outbreaks. The author is interested in observations of outbreaks this year and 30 years back in time.

Att skilja blå och grön praktbagge åt [The difference between *Phaenops cyanea* and *P. formaneki*]

MATS JONSELL

Blå praktbagge (*Phaenops* (eller *Melanophila*) *cyanea*, Fig. 1) har länge varit känd i Sverige. I slutet på 1980-talet upptäcktes dock en närstående art i Sverige, grön praktbagge eller *Phaenops formaneki* Jakobson (Heliövaara m.fl. 1990, Ehnström & Axelsson 2002). Tyvärr publicerades aldrig upptäckten för svensk del. Båda arternas larver lever i kambiet av nydöda tallar, men medan *P. cyanea* går i vanliga halvstora-stora tallar så har *P. formaneki* främst hittats i senvuxna tallar på myrar (Ehnström & Axelsson 2002). Båda kan enkelt kläckas fram ur material som samlats in på vintern/våren. De färdigväxta larverna finns inne i barken utom på tunnbarkiga partier där de sitter i splintveden.

Att skilja dessa arter åt är dock inte så lätt som åtminstone jag trodde. Detta visade sig då jag under våren 2003 kläckte fram *Phaenops*, dels från en stor grov fura vid Ulleråker i Uppsala stad, dels från en

klen tall i en liten sump på ett hygge vid Tierp (Up). Förväntan var att exemplaren från den stora tallen skulle vara *P. cyanea* och från den klenta tallen *P. formaneki*. Ytligt sett stämde det också eftersom exemplaren från den klenta tallen var något mindre och i medeltal lite mer koppar- eller grönfärgade. För att övertyga mig om att det verkligen stämde gick jag till Käfer Mitteleuropas (Harde 1979) och förvirringen blev total. Allt efter de karaktärer som nämns bytte de olika exemplaren arttillhörighet. Ovanpå det visade det sig att den referens Heliövaara m.fl. (1990) anger kunna skilja arterna åt enbart tar upp olika underarter av *P. formaneki*.

För att reda ut det hela fick jag låna en serie *P. formaneki* av Åke Lindelöw, samtidigt som jag letade fram den ursprungliga beskrivningen av arten (Formanek 1900). Det är också en lite krånglig historia eftersom den först beskrevs av Romuald Formanek

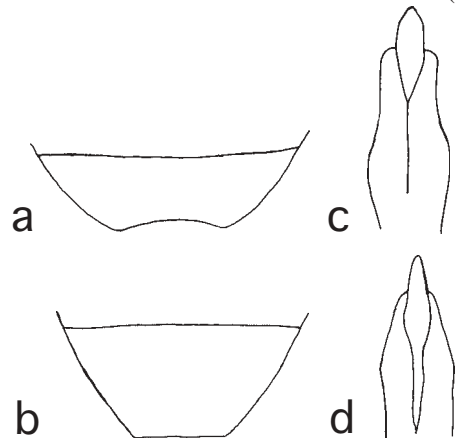
Figur 1. Blå praktbagge vid sitt kläckhål. Foto: Petri Martikainen.

Phaenops cyanea at its rearing hole.

under ett annat namn än den har idag, nämligen *Phaenops aerea* (felaktigt angivet som *aenea* av Harde (1979). Det visade sig dock att det namnet redan var givet till en underart av *P. cyanea* varför den omdöptes till *P. formaneki* Jakobsson, 1913.

Med hjälp av Formaneks beskrivning (1900) och djur från 10 (*P. cyanea*) resp. 5 (*P. formaneki*) lokaler i Sverige blev det enkelt att särskilja arterna. Främst anger Formanek karaktärer på de sista buksegmenten, vilket är lite tråkigt om man klistrat upp djuren. Det finns dock en bra karaktär på ovasidan: täckvingarnas behåring, om man undantar kanterna, är betydligt längre på *P. formaneki*: håren är klart längre än diametern på de stora runda punkterna på halsskölden. *P. cyaneas* täckvingar har (undantaget kanterna) små korta hår som är kortare än halssköldspunkternas diameter och ofta knappt är synliga. På hanarna av *P. formaneki* är näst sista buksegmentet mer än tre gånger så långt som brett och inbuktat i spetsen (Fig. 2a). *P. cyaneas* hanar har bara dubbelt så breda som långa näst sista buksegment med rak kant längst bak (Fig. 2b). Vidare har *P. formaneki* en aedeagus som är mindre spetsig i spetsen och som framför bredaste stället har inbuktade sidor (Fig. 2 c, d - för jämförelsen genitalpreparerade jag totalt tre ex av vardera arten, från fem olika lokaler). Näst sista buksegmentet hos honan skiljer sig från hanarnas genom att det har en bara hälften så lång avskuren kant baktill. Honorna av *P. cyanea* har en brett trekantig eller halvmåneformad intryckning vid denna bakkant, medan *P. formanekis* honor saknar intryckning.

För mina egna exemplars del visade detta att även de som var kläckta ur den klena tallen från Tierp var *P. cyanea*, trots att de var små och några inte var blå. Å andra sidan hade jag även en blå *P. formaneki* kläckt från Vb, Umeå, Fällforsån. De svenska namnen till trots så är uppenbarligen färgen inget säkert sätt att skilja arterna åt. Avslutningsvis vill jag tacka Åke Lindelöw för lån av material och läsning av manus.

Figur 2. Näst sista bukleden hos hanen av a) *Phaenops formaneki*; b) *P. cyanea* och aedeagus av c) *P. formaneki* och d) *P. cyanea*.

Last but one abdominal tergite in males of a) *Phaenops formaneki*; b) *P. cyanea* and aedeagus of c) *P. formaneki* and d) *P. cyanea*.

Litteratur

- Ehnström, B. & Axelsson, R. 2002. Insekters gnag i bark och ved. – ArtDatabanken, SLU, Uppsala.
- Formanek, R. 1900. Synopitische Uebersicht der *Phaenops*-Arten aus der palaearctischen Fauna. – Wiener Entomologische Zeitung 19: 167-168.
- Harde, K.W. 1979. 38. Familie Buprestidae. – I: Freude, H., Harde, K.W. & Lohse, G.A. Käfer Mitteleuropas Band 6: 204-229. Goecke & Evers, Krefeld.
- Heliövaara, K., Väisänen, R. & Mannerkoski, I. 1990. *Melanophila formaneki* (Jakobson) (Coleoptera, Buprestidae) new to Finland. – Ent. Fennica 1: 221-225.

Summary

Phaenops cyanea and *P. formaneki* both breed on newly dead pine trees in Sweden. The latter species was discovered as new for Sweden some 15 years ago. After rearing out a series of *Phaenops*, the author realised that characters given in e.g. Harde (1979) are hard to use for separating the two species. Instead, the original description (Formanek 1900) was useful: The hairs on the elytron are longer on *P. formaneki*. The last but one abdominal tergites differ both in males (Fig 2 a,b) and in females. *P. cyanea* females have a triangular depression in the rear end of the tergite which *P. formaneki* lack. Also aedeagus was different (Fig 2 c,d).

Mats Jonsell, Entomologi SLU, Box 7044, 750 07 Uppsala. E-post: mats.jonsell@entom.slu.se